

УДК 81'22+81'373.612.2

О. В. Ємець,
кандидат філологічних наук, доцент
(Хмельницький національний університет)

ОСОБЛИВОСТІ СЮЖЕТНОГО ПАРАДОКСУ У ПРОЗОВОМУ ТЕКСТІ

Стаття присвячена дослідженню прагматичного ефекту сюжетного парадоксу у прозових творах сучасних британських та американських письменників. Основними стилістичними засобами реалізації парадоксу є рамковий повтор (Хоук, Форсайт), оксиморон (Шопен), інтертекстуальні алюзії та цитати (Бредбері).

Назва оповідання сучасного американського письменника Тома Хокінса "Wedding Night" ("Шлюбна ніч") здається парадоксальною, оскільки у творі мова йде ні про шлюб, ні про весілля. Смісл парадоксу виявляється лише у межах цілого тексту.

Парадокс як стилістичний засіб є дуже різноманітним. Наше дослідження парадоксу у гумористичних текстах виявило, що парадокс в основному реалізується за допомогою оксиморону та антитези, а також взаємодії цих двох засобів із градацією та каламбуром [1: 35-37]. Водночас наше дослідження включало лише аналіз коротких гумористичних поетичних та прозових текстів (лімерики, анекдоти). Загалом у вітчизняній лінгвістичній літературі бракує досліджень парадоксу, який присутній не лише у гумористичних, але також у детективних оповіданнях, повістях, драматичних творах. Російська дослідниця О. М. Яшина виділила наступні функціональні види парадоксу – філософський, характерологічний, історичний, сюжетний, іронічний [2: 281]. Наша робота присвячена визначенню стилістичних особливостей та прагматичного ефекту саме сюжетного парадоксу у художніх прозових текстах.

Парадокс можна охарактеризувати як стилістичний засіб, фігуру думки, що реалізується у таких мовних засобах, як фігури протилежності, передусім, оксиморон та антитеза. Як функціонує парадокс протягом цілого тексту? Оповідання сучасного письменника Едварда Хоука "Zoo" побудовано значною мірою на парадоксі. У першій частині твору розповідається фантастична історія про те, як космічний корабель професора Х'юго привіз на Землю незвичних конеподібних павуків (*horse-like spiders*) з далекої планети Каан. Багатотисячні натовпи землян приходили дивитись на цих істот з інтересом, жахом і захопленням: *the Earth people agreed that this had been the very best Zoo ever yet*. Сюжетний парадокс виявляється у другій частині оповідання, де описується повернення конепавуків на їх рідну планету Каан. Батько і дитина розповідають матері про свої враження від землян: *"It was the best Zoo ever"*. Таким чином, когезія двох частин тексту, яка здійснюється завдяки рамковому повтору двох ключових речень (з невеликими змінами) відображає парадоксальність бачення світу: і земляни, і конепавуки ставляться до істот з іншої планети як до зоопарку.

Оповідання Тома Хокінса "Wedding Night" теж певною мірою може сприйматися як притча, не зважаючи на простоту сюжету. Це своєрідна притча про самотність і кохання. Головний персонаж твору – звичайний продавець газет на автобусній станції, людина не дуже освічена і самотня. Одного разу на автостанції він побачив молоду жінку, очевидно хіппі, пригостив її бутербродом і кавою, купив їй кілька сувенірів, відчуваючи симпатію і жалість до неї: *One day I saw a young lady: she looked so long-tired and in need of a friend*. Продавець запропонував дівчині відпочити і жити у нього в кімнаті. Дівчина була розчулена: *She stroked my hair and said my heart was full of love*. Коли вона заснула, чоловік ліг біля ліжка на підлозі. Вночі він прокинувся, лише доторкнувся до дівчини, яка міцно спала, повністю одягнена. Вранці, коли продавець прокинувся знову, дівчина вже пішла. Ця випадкова зустріч двох самотніх людей дуже багато значила для чоловіка. Саме тому оповідання має парадоксальну назву, оскільки ніякого шлюбу не було. Сюжетний парадокс актуалізується лексичною когезією двох сильних позицій – заголовку та кінцевого речення тексту: *Some good marriages don't last long*. Лексичні одиниці *marriages* та *wedding* належать до одного семантичного поля, вони об'єднують текст і виділяють основну тему твору – тему любові, співчуття, подолання самотності. Семантично пов'язаний з цією темою і наведеними словами є рамковий повтор двох речень – на початку і в останньому абзаці: *I have worked at this bus station magazine stand since nineteen fifty three, waiting for the right girl to come along. – I've worked here since nineteen fifty three, waiting for the right girl to come along*. Зустріч із незнайомою дівчиною, одна ніч, яку вона провела у кімнаті продавця, порівнюється із шлюбною ніччю. Таким чином, парадокс в оповіданнях "Zoo" та "Wedding Night" реалізується, передусім, у назвах творів, які суперечать (повністю або частково) змісту тексту. По-друге, сюжетний парадокс реалізується у сильних позиціях, у тому числі у кінцевих словах оповідань та у рамкових повторах ключових слів. Останні слова оповідання Хоука актуалізують також такий стилістичний прийом, як ефект обманутого очікування, оскільки висловлювання інопланетних конепавуків про землян як про зоопарк є непередбачуваним для читача і створює також певний гумористичний ефект.

Ефект обманутого очікування виникає і в оповіданні відомого британського письменника Фредеріка Форсайта "No Comebacks". Як і у творі Хокінса, сюжетний парадокс, що і викликає такий ефект, реалізується за допомогою дистантної когезії – рамкового повтору заголовних слів у кінці тексту.

Головний персонаж оповідання Форсайта на ім'я Марк Сендерсон – плейбой і мільйонер, який не знає відмови ні в чому: "*Whatever Mark wants Mark gets*". Одного разу на вечірці він зустрічає красиву жінку Анджелу Самерс. Проте місіс Самерс заміжня. Сендерсон закохався до нестями. Коли він освідчився у коханні, Самерс відповіла, що могла б його покохати, але вона потрібна своєму чоловіку. Сама відповідь місіс Самерс є певною мірою парадоксальною: *Women love to be loved and adore to be adored. They desire to be desired, but more than all these together a woman needs to be needed. And Archie needs me like the air he breathes*. І тоді Сендерсон вирішує досягти свого кардинальним способом – він шукає і наймає кілера. Якщо Анджела Самерс залишиться сама, їй непотрібно буде турбуватися про свого чоловіка, невдачу і вченого, вона зможе належати лише Сендерсону. Щире кохання Сендерсона не змінило його психологію власника, егоїста. Форсайт детально описує пошуки кілера, підготовку самого кілера до "справи", що є своєрідною ретардацією, типовою для стиля письменника. Завдяки ретардації, уваги до деталей [3: 128] автор уповільнює сюжет, знімає напругу і тим самим робить кінець твору несподіваним і шокуючим. Найманий вбивця знаходить чоловіка місіс Самерс і холоднокрівно вбиває його. Проте свідком вбивства була ще одна людина. І кілер-корсиканець із задоволенням повідомляє про виконану роботу: "*Don't worry, monsieur*", *he said reassuringly, "there will be no comebacks. I shot her too"*.

Парадокс реалізується, передусім, у сюжеті, в ефекті обманутого очікування – кілер вбиває жінку, яку кохає Сендерсон-замовник вбивства. Дистантна когезія слів *no comebacks* створює інший аспект парадоксу – імпліцитний. Автор не подає пряму реакцію Сендерсона на подію, але вже під час розмови з кілером у головного персонажа виникає певне передчуття, його автор передає словами з негативною прагматикою *horror, panic: The Englishman stared at him in horror; He looked down at the expression of panic on the client's face*. Читач розуміє контраст між заспокійливими словами кілера-корсиканця *there will be no comebacks* (не буде ускладнень, наслідків) та почуттями Сендерсона. Як і в оповіданні Хоука, Форсайт використовує парадокс, розкриває морально-етичний бік проблеми досягнення мети, у даному випадку злочинними засобами. В обох творах письменники уникають моралізаторства, а прагматичний ефект парадоксу є очевидним.

Оповідання американської письменниці Кейт Шопен "The story of an hour" базується як на сюжетному, так і на лінгвістичному парадоксі. Цей твір, як і інші оповідання Шопен, є дуже популярним, оскільки він присвячений долі жінки у суспільстві, у сім'ї, її прагненню до свободи. Місіс Мелард, головна героїня оповідання, отримує звістку про смерть чоловіка у залізничній катастрофі. Її перша реакція – сльози, горе. Але поступово виникають нові відчуття: *There was something coming to her and she was waiting for it, fearfully. What was it? She did not know; it was too subtle and elusive to name*. Вона почала відчувати свободу, можливість самостійного життя у майбутньому. Це почуття переповнює жінку: "*Tree! Body and soul free!*" *She kept whispering*. Але несподівано з'являється її чоловік, живий і здоровий, який зовсім не потрапив у аварію. Побачивши його, жінка несподівано помирає. Останнє речення твору, сильна позиція, де реалізується сюжетний і лінгвістичний парадокси, дає пояснення її смерті – *When the doctors came they said she had died of heart disease – of joy that kills*. Фраза *of joy that kills* є оксимороном, основою лінгвістичного парадоксу. Висновок лікарів є поясненням на поверхневому рівні, тоді як сюжет оповідання, зміна почуттів місіс Мелард веде читача до іншого висновку – висновку на глибинному рівні – що смерть жінки спричинена шоком. Вона вже внутрішньо готувалась до нового життя: *Spring days, and summer days, and all sorts of days that would be her own*. І тому поява чоловіка зруйнувала її плани, її мрії.

Така парадоксальність сюжету та останньої фрази дозволяє мати подвійну інтерпретацію тексту і, як у більшості випадків використання парадоксу, примушує читача замислитися, визначити своє ставлення до подій, тобто сприяє активізації читачької думки.

Сюжетний парадокс можна також охарактеризувати як ситуативний парадокс, оскільки у проаналізованих творах Хоука, Форсайта, Шопен автори створюють парадоксальні ситуації, які виявляються у несподіваному кінці тексту.

Оповідання видатного сучасного американського письменника Рея Бредбері "There Will Come Soft Rains" та "Forever and the Earth" базуються на ситуативному парадоксі. У цих творах Бредбері використовує літературні алюзії, які визначають сюжет. В оповіданні "Forever and the Earth" автор подає фантастичну ситуацію у майбутньому, коли люди підкорили інші планети і галактики, але художня література не може відповісти на виклики часу, письменники не здатні описати красу міжпланетних мандрівок. І тоді люди вирішили оживити чудового американського письменника першої половини ХХ століття Томаса Вулфа, оскільки він зі своєю фантазією, багатою образністю та

пристрастю міг би описати незвичайні відчуття. На жаль, часу на написання такої книги Вулфу відведено дуже мало...

Ще більш парадоксальна ситуація у відомому оповіданні Бредбері "There Will Come Soft Rains". Це своєрідна притча про можливу долю людства у 2026 році. У будинку все механізовано – механічний голос повідомляє час: *Tick-tock, seven o'clock, time to get up, time to get up, seven o'clock!* Кухонна плита сама готує сніданок, механічні миші прибирають кімнати, сад поливається водою, але у будинку немає мешканців. Здається, про таке майбутнє можна тільки мріяти – за людей все роблять предмети, машини, але без людей це нікому не потрібно і в кінці твору будинок згорає і руйнується. Бредбері написав апокаліптичну притчу про можливе майбутнє людства. Важливою частиною твору є інтертекстуальний компонент: невідомий голос читає вірш американської поетеси Сари Тіздейл "There will come soft rains". У вірші описується планета, її природа, красива і чудова, яка живе за своїми законами, але без людей, які зникли, загинули:

Not one would mind, neither bird nor tree,
If mankind perished utterly.
And Spring herself, when she woke at dawn,
Would scarcely know that we were gone.

Цей вірш розкриває смисл заголовку, створює когезію між заголовними словами і останніми абзацами. Виникає своєрідний прагматичний парадокс: природа може існувати без людей, але артефакти створені людьми, не зможуть без людей існувати, приречені на загибель.

Ми розглянули оповідання сучасних письменників Хоука, Хокінса, Форсайта, Бредбері, які не аналізувались з точки зору використання парадоксу. Твори К. Шопен, хоча й написані майже 100 років тому, певною мірою належать до сучасного літературного процесу, оскільки дуже популярні як у США, так і в інших країнах останні 20-30 років. Сюжетний парадокс у творах цих авторів створює значний прагматичний ефект, сприяє ствердженню ідей гуманізму та толерантності, любові та уваги до близьких людей, свободи особистості у сім'ї, у суспільстві. Одночасно ефект обманутого очікування викликає своєрідний катарсис у читача, співчуття до головних героїв, як у творах Хокінса та Шопен.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Ємець О. В. Стилiстичні засоби створення парадоксу у гумористичних текстах / О. В. Ємець // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. – 2010. – № 51. – С. 35–38.
2. Яшина Е. Н. Види парадокса в художественном тексте / Е. Н. Яшина // Вестник Тамбовского ун-та. – 2007. – № 8. – С. 280–288.
3. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту / Валерія Андріївна Кухаренко. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2004. – 272 с.

Матеріал надійшов до редакції 01.04. 2011р.

Ємець А. В. Особенности сюжета парадокса в прозаическом тексте.

Статья посвящена прагматическому эффекту сюжета парадокса в прозе современных британских и американских писателей. Основными стилистическими средствами реализации парадокса являются рамочный повтор (Хоук, Форсайт), оксиморон (Шопен), интертекстуальные аллюзии и цитаты (Бредбери).

Yemets A. V. Peculiarities of the Plot Paradox in Prose Texts.

The article is devoted to the pragmatic effect of the plot paradox in the prose of modern British and American writers. The main stylistic devices of realizing paradox are frame repetition (Hoch, Forsyth), oxymoron (Chopin), intertextual allusions and quotations (Bradbury).